

MYSTERIËN VAN TAO EN DE DAODEJING

Rozekruis Pers
www.rozekruispers.com

MYSTERIËN VAN TAO

ELLY NOOYEN

&

DAODEJING

HENRI BOREL

Rozekruis Pers

www.rozekruispers.com

colofon

Boekontwikkeling Lectorium Rosicrucianum
Grafisch ontwerp en druk Rozekruis Pers, Haarlem
Letter Adobe Chaparral Pro
Papier 90 grams Bio Top 3 van Antalis
ISBN 978 90 6732 458 8

© Rozekruis Pers – Haarlem, 2017

Rozekruis Pers
Baknessergracht 5
2011 JS Haarlem
(023) 532 38 52
info@rozekruispers.com
www.rozekruispers.com

INHOUD

woord vooraf 7

inleiding Paul Salim Kluwer 10

DEEL 1 MYSTERIËN VAN TAO – Elly Nooyen

eerste thema Je openstellen voor Tao 17

tweede thema De Teh ontvangen 25

derde thema Het stille midden ervaren 33

vierde thema Je tijdloze natuur volgen 39

vijfde thema De weg van het midden gaan 47

zesde thema Zonder begeerten zijn 55

zevende thema Werken met drie tijdloze schatten 63

achtste thema Niets doen dat tegen Tao ingaat 71

negende thema Tot nieuwe mens transformeren 79

DEEL 2 DAO DEJING – vertaald door Henri Borel

deel 1 – TAO (vers 1 t/m 37) 191

deel 2 – TEH (vers 38 t/m 81) 131

woord vooraf

Dit hele boek ademt Tao. Tao is in de kosmos, in ons zonnestelsel, overal op aarde, in de bomen, in de planten en de dieren, in de bergen en de stenen, in cellen en atomen. Tao is ook in de mens. Toch is Tao op geen enkele manier waarneembaar.

Dit vierde boek van de *Spirituele Teksten Bibliotheek* bevat alle teksten van het online programma *Mysteriën van Tao*, die geschreven zijn door Elly Nooyen. Tezamen vormen zij een goed toegankelijke inleiding op de diepzinnige levensfilosofie van de Chinese wijze Lao Zi.

Velen van ons zijn op zoek naar verdieping; verdieping in het leven, verdieping in onszelf.

Het diepe innerlijke weten dat er in ons een vonk van de geest, een vonk van Tao gelegen is, kan ons helpen om ons leven een andere wending te geven. Het sluimerende besef dat wij als sterfelijke mensen ingebed zijn in de onsterfelijkheid kan al bevrijdend werken. Dat maakt het leven zinvol.

In het tweede deel van dit boek kun je de diepe wijsheid ervaren van de alom geprezen Nederlandse vertaling van de *Daodejing*. In 1897 vertaalde de Nederlandse sinoloog Henri Borel de *Daodejing* als eerste rechtstreeks uit het Chinees in het Nederlands. Wij vonden het zeer passend om deze niet meer verkrijgbare vertaling van de *Daodejing* te koppelen aan deze eigentijdse inleiding op de levensfilosofie van Lao Zi.

De vertaling van de tekst uit 1897 is zo bijzonder omdat Henri Borel in staat blijkt te zijn de Chinese karakters – welke symbolen zijn die ideeën weerspiegelen – om te zetten in een letterschrift. In zijn voorwoord schrijft Borel dat de Chinese karakter-gedach-

tenreeks feitelijk in geen enkele woord-klankenreeks is weer te geven. Het zijn twee geheel ongelijksoortige dingen met een verschillende essentie. Men kan ook geen kleurenpracht precies hetzelfde weergeven in klanken, men kan alleen een gelijke emotie zien op te wekken.

Vooraf het begrip Tao omschrijft Borel anders dan in eerdere vertalingen:

“Tao was, voor Hemel en Aarde bestonden, onzichtbaar, onhoorbaar, vormloos, zonder beeld, de eeuwige Oorsprong van alles en allen, altijd zonder verlangen en behoeften, altijd in rust, zonder actie en toch in zijn werkzaamheid onuitputtelijk, de voeder, volmaker van alles wat leeft! Het is zonder lichaam, voor ons vaag en duister, maar is een zuiver spiritueel licht.

Het is alom bestaand, links en rechts. Alle schepselen wachten erop, om geboren te worden, en Het weigert geen! Het is ledig, roerloos en doet toch het heelal bewegen. Is alles uit Tao ontsprongen, alles keert weer tot Tao terug, want terugkeren tot Tao is het ritme van het leven van elk wezen. [...]

Tao is een godsbegrip en de enige vertaling voor Tao is God.

Indien ik met God dat majestueuze, zuiver geestelijke, onsterfelijke Wezen bedoel, dat nooit enig menselijk woord heeft kunnen beschrijven, dat nooit aan één onfeilbare, alleen zaligmakende godsdienst heeft behoord als de ware, de enige God, maar waar alle godsdiensten van alle volkeren, alle met verschillende woorden en namen, maar met dezelfde intuïtie naar gereikt hebben, dan is het dat wezen, dat eindeloos-in-zichzelf-bestaande, geen naam kan hebben en alleen door het woord God wordt uitgedrukt, omdat we bij het schrijven erover een concreet letterteken behoeven, is in essentie hetzelfde als het Wezen door het Chinese karakter Tao voorgesteld.”

De teksten van *Mysteriën van Tao* zijn vanuit eenzelfde visie op Tao geschreven. Tao zelf is onkenbaar, maar de werking die van Tao uitgaat roept ons op om ons voor deze kracht-werkzaamheid open te stellen en zo de verbinding met het tijdloos mysterie te herstellen.

De auteur van *Mysteriën van Tao* benadrukt dat de inhoud ervan tot stand is gekomen in nauwe samenwerking en verbondenheid met veel anderen. Zodoende blijft het altijd een beetje vreemd dat alleen de auteur vermeld wordt en dat geldt zeker voor een boek als dit, schrijft zij, omdat daarin slechts opgeschreven is wat ‘zij die wijs zijn’ ons leren, en dit al eeuwenlang doen. Als dienaar van de onuitputtelijke bron van wijsheid stond hen maar één doel voor ogen: dat wij de weg zelf zouden gaan.

De auteur heeft ons dan ook gevraagd om de werkgroep ‘Op weg met Tao’ te bedanken. Zij lazen niet alleen alle teksten, maar gingen ook bij zichzelf te rade welke betekenis deze voor hun eigen leven hebben. Op grond daarvan leverden zij commentaar, wat vaak leidde tot een herziening van de tekst.

Ook zijn wij Paul Kluwer zeer erkentelijk voor zijn inleiding bij dit nieuwe boek en wij danken hem voor de aangrijpende woorden, die Dao proberen te naderen.

De meeste dank gaat uit naar *het onnoembare* dat al het leven mogelijk maakt en ons omhult en beschermt, en de kracht geeft om door te gaan te leren in alle opzichten ‘Mens’ te zijn.

Rozekruis Pers

Doride Zelle

inleiding bij *Mysteriën van Tao*

DE OERKRACHT VAN HET HEELAL

Paul Salim Kluwer

Toen ik het manuscript voor dit boek las voelde ik de Dao-sfeer en werd ik erin meegezogen. Kan ik nog iets aan deze universaliteit en dit Licht toevoegen?

Hiervoor kwam ik te staan toen mij werd gevraagd om een inleiding te schrijven bij het nieuwe boek 'Mysteriën van Tao en de Daodejing'. Dao (of Tao) overstijgt alles. Dao dat er was voor hemel en aarde geschapen werden. Dao was er voor het begin. Dao dat geen beginsel kent.

Zoals Lao Zi het in zijn eerste vers van de Daodejing zegt:

Dao dat men ervaren kan

is niet het absolute Dao.

De naam die men noemen kan

is niet de absolute Naam (=Dao).

Naamloos is de oorsprong van hemel en aarde.

Het noembare is de moeder van de tienduizend dingen.

Wanneer we begrijpen wat Dao is, verandert onze manier van leven. Laozi spreekt vaak van niet-doen, niet handelen. Hij wil daarmee niet zeggen dat je niets moet doen. Wu-wei wil zeggen: niets forceren, niets egoïstisch willen doen, niet drukdoende zijn, niet overijverig zijn.

Wat je wel kunt doen, is het intuïtief handelen, het spontaan doen, het ik-loos doen. Als Het door je heen werkt, dan doe je zelf niets, en doet het Zelf.

Dan maken we van Dao geen Daoïsme, maar werkt Het levend in ons.

Dao is leeg maar

in gebruik schier onuitputtelijk.

Bodemloos is Het,

de Oervader van al het geschapene.

Het vormt hun kracht,

ordent hun chaos,

verfijnt hun licht

en verdicht zich tot hun stof.

Onzichtbaar is Het

– o – en toch is Het werkelijk.

Ik weet niet waaruit het voortgekomen is.

Het lijkt de oervader van de goden.

Dao overleeft de schepping. De schepping is het levensrad van yang en yin, van komen en gaan. Maar bij dat gaan verdrinkt alles weer in Dao. Als we de geschiedenis schrijven over ontstaan en vergaan van de werelden, dan is dat de vergankelijkheid. Maar Dao is eeuwig, nog eeuwiger dan eeuwig, omdat het niet alleen het zijn, maar ook het niet-zijn omvat.

De manifestatie van Liefde (De, of Teh) berust op Dao.

We werking van Dao is mysterieus en mystiek.

Hoe weet ik waarop het ontstaan van de dingen berust?

Door Dao zelf.

Dao gaat in wezen alle begrippen te boven.

Het is de oerkracht van het heelal, de bron waar de scheppingsimpuls van uitgaat. Het is de kracht achter het leven, de diepste zin van het Leven.

Wie in Dao is, Dao ervaart, is in de Eenheid. Dao overstijgt al het kleinmenselijke. Dao is de Alfa en Omega van de kosmos.

*Er was iets vormloos en volmaakt
voor de hemel en aarde ontstonden.
Zo alleen en zo sereen.*

*Alleen staat Het
en het kent geen verandering.
Het is aldoordringend en eeuwig aanwezig.
Beschouw het als de Moeder van de Schepping.
Ik weet de naam niet, ik noem het Dao.
Als ik het zou typeren
zou ik zeggen: groots!
Groots betekent stromen,
stromen betekent overstijging,
overstijging betekent terugkeer.*

*Aldus:
Dao is groots,
de hemel is groots,
de aarde is groots,
en de edele mens is ook groots.*

*Dit zijn de vier grote krachten
en de edele mens is er één van.
De mens dient de aarde,
de aarde dient de hemel,
de hemel dient Dao.
Dao dient zichzelf.*

Wij kunnen evolueren, we kunnen alle chakra's belevendigen, we kunnen alle vermogens realiseren. Dan schieten we door in de Eenheid, waar het ego verdampt, waar het hebben overvloeit in het zijn, waar het leven een Onpersoonlijk Leven wordt. En als we dat beseffen, dan ligt er het hart van Zijn, dan is Alles Liefde, De, of Teh. Wie dat dan nog wil en kan overstijgen, die komt in het Licht, het Allicht. Dat valt samen met de hoogste hemel.

*Het Dao van de hemel zegent zonder onderscheid.
Het Dao van de wijze vervult zonder strijd.*

Wij hoeven niet verder. Alles is daar Goddelijk. Alleen Dao omvat het Totaalalles, geschapen en ongeschapen, verleden, heden en toekomst, stof, oerstof en latente creativiteit. Lao Zi duidt het aan, maar woorden komen niet verder. Vóór de Logos, vóór de oervibratie was Dao.

*Je met Dao verbonden voelen
is als een zegening.
De overgave aan Dao
is als een openbaring.
Er is geen moeten meer,
geen ego en geen plicht.
Het leven stroomt in
Eenheid, Liefde en Licht.
Er is dat overstijgende
Dao- gezicht.*

Paul Salim Kluwer
Epse, 2016.

Bronvermelding: Laozi: *Dao De Jing*. Paul Salim Kluwer, tweede herziene druk, 2015: uitgeverij Panta Rhei, Katwijk.

MYSTERIËN VAN TAO

Elly Nooyen

eerste thema

JE OPENSTELLEN VOOR TAO

*Wie leert om in harmonie met Tao te leven
wordt door Lao Zi 'een koning' genoemd.
Geen uiterlijke koning, maar een innerlijke.
De Daodejing wordt daarom ook wel
'een vorstenspiegel' genoemd.
Mysteriën van Tao, hoofdstuk 1*

*I*n 'Hart voor Tao' wordt over Tao gezegd:
*'Tao is een mysterie. Tao is in de hele kosmos,
in ons zonnestelsel, overal op aarde, in de bomen, de planten
en de dieren, in de bergen en stenen, in cellen en atomen.
Toch is Tao op geen enkele manier waarneembaar.
Waar een mens ook kijkt; Tao is nergens te zien.
Hoe scherp hij ook luistert; Tao blijft onhoorbaar.
Wat hij ook aanraakt; Tao is niet te voelen.
Hoe hij zich ook inspant; Tao is nergens.
Toch is Tao de bron van alles wat bestaat.
Woorden zijn ontoereikend om iets over Tao te zeggen.
Toch betekent dit niet dat er daarom maar beter over gezwegen
kan worden, want Tao is de kern van al het bestaande,
ook van jou en mij.'*¹

De Daodejing van de Chinese wijze Lao Zi is wereldwijd bekend. Het is het basisboek van het Taoïsme en is naast de Bijbel het meest vertaalde boek ter wereld. De Daodejing gaat over Tao en over de kracht die van Tao uitstraalt: de Teh. Centraal daarin staat het gegeven dat de mens op zichzelf is gericht en nooit tevreden. Hierdoor blokkeert hij zijn verbinding met de bron van alle bestaan: Tao.

Van Tao uit kan deze verbinding nooit verbroken worden, want Tao is tijdloos verbonden met het hele leven. Voor een mens geldt dat hij zich van deze verbinding bewust kan worden wanneer hij zich richt tot 'het midden'.

In het hart van ieder mens rust als het ware een vonk van Tao. Wie zich hiervoor openstelt, ontvangt de wijsheid die van Tao uitgaat. Deze zet hem of haar ertoe aan om zijn leven zodanig te veranderen dat hij of zij – stapje voor stapje – leert om niets te doen dat tegen Tao ingaat. In de Daodejing wordt dit genoemd: *wei wu wei; doen het niet-doen*. Wie leert om in harmonie met Tao te leven, wordt door Lao Zi een ‘koning’ genoemd. Geen uiterlijke koning, maar een innerlijke. De Daodejing wordt daarom ook wel als een ‘vorstenspiegel’ bestempeld. We zullen onderzoeken welke adviezen Lao Zi geeft aan de mens die Tao wil volgen. Ter verduidelijking worden ook verhalen opgenomen van andere Taoïstische wijsgeren uit de oudheid. Een belangrijk advies dat Lao Zi door zijn hele Daodejing aan zijn lezer geeft, is: durf laag te zijn; zoals bijvoorbeeld in vers 66:

Waarom kunnen de grote rivieren en zeeën de koningen zijn van alle stromen?
Omdat zij zich onder hen weten te houden, daarom kunnen zij de koningen aller stromen zijn. Daarom, als de Wijze superieur wil zijn aan het volk, moet hij in zijn spreken onder het volk blijven. Als hij voor het volk uit wil staan, moet hij zich op de achtergrond houden. Daardoor staat hij boven allen, en weegt (toch) niet zwaar op het volk, staat hij voor allen uit en kwetst (toch) het volk niet. Daardoor gehoorzaamt het rijk hem met vreugde, en wordt hem niet moede. Omdat hij alle strijd vermijdt is er niemand in het rijk, die met hem strijden kan.²
Henri Borel (uit het Chinees)

Waarom kunnen stromen en zeeën, koningen aller wateren zijn?
Omdat zij zich weten te vernederen. Daarom kunnen zij koningen aller wateren zijn. Daarom: wil de Wijze boven het volk uitstaan, dan moet hij in spreken daaronder blijven. Wil hij voor het volk uitstaan, dan moet hij daarachter zich houden. Zo staat de Wijze boven en drukt het volk niet, Staat hij vooraan en hindert het volk niet, Daarom verheft de ganse wereld hem vol vreugde en wordt hem niet moe. Hij strijdt niet: daarom is er niemand onder de hemel, die met hem strijden kan.³
J.A. Blok (hertaling)

Water stroomt altijd van hoog naar laag. Hoe leger het beneden is, hoe meer water het kan ontvangen. De zee kan alleen maar

‘groot’ zijn omdat zij ‘laag’ is. Een koning is bij Lao Zi niet iemand die zich met veel uiterlijk vertoon aan zijn volk presenteert, integendeel: Lao Zi beschrijft hem steeds als een mens die zich ‘laag’ opstelt en zich nergens op voor laat staan. In het ‘lage’ kan hij Tao vinden, zo zegt Lao Zi in vers 8:

Te zijn als water, dat is het allerbeste.
Water doet alle dingen goed, zonder te wedijveren.
De massa veracht zijn nederige plaats.
Juist daarom is water zo dicht bij de Tao.
Om te wonen is het land het meest geschikt.
Voor het denken is diepte het beste.
In het schenken is niets beter dan de hemel.
In het spreken gaat er niets boven oprechtheid.
Voor het regeren, orde.
In het werk telt bekwaamheid het meest.
Om iets te ondernemen, moet je het juiste moment kiezen.
Ga alleen nooit wedijveren!
Dan blijf je zonder blaam.⁴

Kristofer Schipper (uit het Chinees)

Het hoogste goed is als water;
Water is goed ten behoeve van de tienduizend dingen en toch wedijvert het niet met hen.
Het verblijft op plaatsen waarvan het gewone volk een afkeer heeft,
Daarom staat het dicht bij de Weg.
Wat verblijven betreft, is het goede ding het land;
Wat de geest betreft, is het goede ding diepte;
Wat geven betreft, is het goede ding als de Hemel te zijn;
Wat spreken betreft, is het goede ding oprechtheid;
Wat regeren betreft, is het goede ding orde;
Wat aangelegenheden betreft, is het goede ding bekwaamheid;
Wat handelen betreft, is het goede ding het juiste moment.
Het is slechts omdat het niet wedijvert, dat het daarom zonder onvolkomenheid is.⁵

Chris Nap (hertaling)

Zhuang Zi, een Chinese wijze die leefde in de derde eeuw voor onze jaartelling, schreef honderden verhalen. In een daarvan vertelt hij over een herfstvloed waarbij honderden kleine stromen hun water uitstortten in de Gele Rivier, zodat deze aanzwol tot ongekende omvang. De god van deze rivier was hierover erg in zijn nopjes en liet zich trots meedrijven helemaal tot aan de Noordelijke Wereldzee. Daar keek hij beteuterd uit over een water zó groot dat hij er de grenzen niet van kon zien; hij voelde zich ineens een stuk kleiner.

De god van de Noordelijke Wereldzee zag hem daar staan en zei: *'Het heeft geen zin om met een kamergeleerde over de Tao te spreken, want hij wordt beperkt door wat hij geleerd heeft.*

Maar nu jij je buiten je oevers hebt begeven en de grote zee hebt gezien, ben je je bewust geworden van je eigen beperkingen. Nu is het mogelijk om met je over de grote rede te spreken.'

De god van de Noordelijke wereldzee vertelde dat hij (deze zee) weliswaar groter was dan de Gele Rivier, maar dat hij hierin geen reden zag om zich 'groot' te noemen, want wanneer hij zijn gestalte vergeleek met het heelal, wist hij zich nietig.

De god van de Gele Rivier luisterde aandachtig en vroeg hem wat de waarde van Tao is. Hij kreeg te horen:

'Ken het handelen van de mens, zoek je grondslag in de hemel, vind bestendigheid in de deugd, en dan, waar je ook gaat of staat, je keert terug naar het essentiële ... Ga je niet inspinnen om beroemd te worden. Bewaar de hemelse natuur.

*Wees voorzichtig en verlies haar niet.'*⁶

Deze hemelse natuur ligt in ons hart, als de vonk van Tao. De mens die innerlijk koning wil worden, heeft als eerste te leren zich laag en leeg op te stellen. Hiermee wordt bedoeld dat hij zijn hart leeg maakt aan eigenbelang, want daarmee bedekt hij de vonk in zijn hart, zijn hemelse natuur. Wanneer het hart leeg is, kan het gevuld worden met de kracht van Tao.

Lao Zi vergelijkt meermalen het lage en onaanzienlijke met Tao, zoals in vers 39 waar hij zegt:

Immers: het edele heeft het geringe als wortel; het hoge heeft het lage als grondslag.

Zo noemen ook feodale koningen zichzelf: 'de wees', 'de verlatene', 'de behoeftige'.

Daarom moet het zo zijn dat het edele heeft de oorsprong als grondslag;

En het moet zo zijn dat het lage het fundament is van het hoge.

Is dit niet, omdat zij het geringe als wortel beschouwen?

Immers: de hoogste eer heeft geen eer.

Zij begeert niet fijnbewerkt te worden als jaspis, maar onopgemerkt verspreid te liggen als (gewone) stenen.⁷

J.J. Duyvendak (hertaling)

Daarom noemen koningen en edelen zichzelf 'weeskind', 'weduwnaar' en 'Degene zonder graan'.

Daarom beschouwen ze hun grote aantallen wagens alsof ze geen wagens bezitten.

En het is om deze reden, dat zij niet willen verblinden en schitteren als jade, maar sterk en vastberaden als steen willen blijven.⁸

Bram den Hond (hertaling)

Vorsten en koningen staan in onze maatschappij het hoogst in aanzien. Wij vinden het dan ook heel normaal dat zij in paleizen of kastelen wonen, en een levenswandel hebben die een uitdrukking is van hun hoge positie. Zij houden afstand tot hun volk. Alles wat in het universum is, wordt door Lao Zi genoemd: 'de tienduizend dingen'. Tao is daar het meest 'koninklijk' van. Toch stelt Tao zich nooit 'hoog' op, laat zich nergens op voorstaan, vraagt niet om erkenning of aanzien en dringt zich nooit op. Er bestaat tussen Tao en de tienduizend dingen geen enkele afstand, want Tao is alomtegenwoordig. Het is daarom ook aanwezig in wat wij onaanzienlijk, laag of verachtelijk noemen.

De mens die Tao wil volgen, spiegelt zich hieraan. Wanneer hij gaat beseffen hoe hij door alle drukte die hij maakt, zich afwendt van Tao, voelt hij zich eenzaam, als een kind zonder ouders. Dan weet hij zich onaanzienlijk, zoals de god van de Gele Rivier toen deze voor de grote zee stond. De innerlijke koning is bescheiden en eenvoudig van hart. Dit is geen uiterlijke houding om te proberen Tao te verkrijgen, maar een spontaan gevolg van het zich toewenden tot Tao.

Steeds wanneer de leerling van Tao zichzelf hoog plaatst, wordt hij meegesleept door gedachten en emoties die hem tot handelen aanzetten. Hierdoor verwijderd hij zichzelf van Tao.

In 'Hart voor Tao' wordt hierover gezegd:

‘Zowel een goede koning, als een serieuze leerling van Tao neemt het lage als basis. Beiden zijn, als het goed is, niet bezig met het verwerven van aanzien en erkenning en laten zich niet meeslepen door hun hartstochten, maar zijn matig in hun manier van leven en doen. Zij doen dit niet om er zelf beter van te worden, maar hebben het belang van het geheel op het oog: de uiterlijke koning voor dat van het land waarover hij heerst, en de innerlijke koning voor het ‘rijk’ dat bestaat uit zowel zijn lichaam als zijn geest.’⁹

Lao Zi geeft deze mens in vers 19 het advies:

Breek met wijsheid, dank kennis af.
 Het volk zal er honderdvoudig baat bij hebben.
 Breek met menselijkheid, dank rechtvaardigheid af.
 Het volk zal [vanzelf] terugkeren tot voorouderverering.
 Breek met vernuftigheid, dank winstbejag af.
 Rovers en dieven zullen [vanzelf] verdwijnen.

Van deze drie [paren] wordt ten onrechte gedacht dat zij het tekort verbergen.
 Daarom moet je zorgen voor iets dat [wel] tot je beschikking staat:
 Zie het gewone en omarm het eenvoudige, verlies [het besef van] ‘ik zelf’ en heb weinig wensen. Breek met leren, heb geen zorgen.¹⁰

Jaap Voigt (uit het Chinees)

Wijs kennis en geleerdheid af,
 en het volk zal er honderdvoudig van profiteren.
 Dank menslievendheid en rechtvaardigheid af,
 en het volk zal trouw en liefde terugvinden.
 Doe sluwheid en winst weg,
 en het volk zal geen oplichters meer tellen.

Deze drie verbloemen een gebrek.
 En daarom:
 houd je aan de ongeverfde zijde
 en het ruwe hout;
 vergeet dat je iemand bent
 en toom je begeerten in;
 studeer niet langer
 en maak je geen zorgen.¹¹

Baker en Wilkes (hertaling)

5. Gepubliceerd op internet
6. Kristofer Schipper, *Zhuang Zi*, hfst. 17, Augustus, Amsterdam, 2007. J.J.L.
7. Duyvendak, *Tau-Te-Tsjing*, Van Lochem Slaterus, Arnhem, 1950
8. Vertaling vrijgegeven via internet
9. Elly Nooyen, *Hart voor Tao*, paragraaf 51, Rozekruispers, Haarlem, 2013
10. Jaap Voigt, *Dao De Jing*, Nachtwind, Hilversum, 2011
11. Michael Baker en Huib Wilkes, *Tao Te King*, Altamira-Becht, Haarlem, 2008

NOTEN BIJ EERSTE THEMA

1. Elly Nooyen, *Hart voor Tao*, eerste hoofdstuk, ‘TAO’, Rozekruispers, Haarlem, 2013
2. Henri Borel, *Lao Tsz’ – Tao Teh King*
 Van Kampen & Zoon, Amsterdam, zonder jaar
3. J.A. Blok, *Tau Teh Jsjing*, Kluwer, 1970
4. Kristofer Schipper, *Lao Zi, het boek van de Tao*, Augustus, Amsterdam, 2010